

bilinmesi önemlidir. Meselâ muhaddislerin çoğunluğu meçhul ifadesini “meçhûlü'l-ayn” anlamında kullanırken Ebû Hâtîm aynı tabirle cehâletü'l-vasfî kastetmektedir (Leknevî, s. 229-230). Cerhteki katı tutumuyla bilinen İbnü'l-Kattân el-Mağribî'nin bazı râviler hakkında söylediği, “Adâleti sabit değildir” veya, “Hali bilinmiyor” gibi ifadeler ona has bir kullanım olup o râvinin meçhul veya güvenilir olmadığını belirtmez. Çünkü İbnü'l-Kattân bu ifadeyle güvenilir olduğu belirtilmemiş râvileri kasteder. Halbuki cumhura göre kendisinden birkaç râvinin rivayeti bulunan ve münker hadis nakletmeyen kimsenin hadisi sahihtir. Nitekim *Şahîh Hayr*'de kimsenin tenkit etmediği, meçhul de olmayan böyle birçok mestûr râvî vardır. Bunun bir sonucu olarak İbnü'l-Kattân cumhurun aksine, Buhârî ve İbn Ebû Hâtîm gibi meşhur münekkitlerin râviler hakkında bir şey söylememesini meçhullük alâmeti saymıştır. Halbuki Takıyyüddin İbn Teymiyye, Münzirî, Zehebî, İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Abdullâh b. Yûsuf ez-Zeylaî, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, Bedreddin ez-Zerkeşî, Heysemî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi hadis âlimleri Buhârî'nin bir râvî hakkındaki sükûnutunun genelde bir cerh, özelde ise bir cehalet gerekçesi olamayacağı sonucuna varmışlardır (a.g.e., s. 232). Aynı şekilde Zehebî'nin *Mizânü'l-i'tidâl* adlı eserinde herhangi bir kaynağa isnat etmeksizin mutlaka olarak kullandığı bütün meçhul tabirlerinin aslında Ebû Hâtîm er-Râzî'ye ait olduğunun bilinmesi gerekir. Diğer taraftan meçhul denilen râviler hakkında hata ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Ebû Hâtîm er-Râzî, Hakem b. Abdullah el-Basrî, Ahmed b. Âsim el-Belhî, İbrâhîm b. Abdurrahman el-Mahzûmî, İbn Hazm da Tirmizî, İbn Mâce, Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi tanımadıkları birçok meşhur râviyi meçhul olarak nitelendirdikleri için eleştirilmiş (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 388; Şemseddin es-Sehâvî, I, 325) ve diğer münekkitlerin değerlendirmelerine uymayan meçhul hükümlerine güvenilemeyeceği belirtilmiştir (Zafer Ahmed et-Tehânevî, s. 268; Leknevî, s. 253-254).

Hadis literatüründe ricâl kaynakları dışında meçhul râvilerle ilgili müstakil kitaplar da mevcuttur. Bunlar arasında Buhârî, Müslim ve Hasan b. Süfyan'ın *Kitâbü'l-Vuḥdân*, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Muvâzzihü evhâmi'l-cem' ve't-tefrîk* (DİA, XVI, 457), İbn Beşkûvâl'in *Kitâbü Gavâmîzî'l-esmâ'i'l-mübhemme el-vâkı'a fî*

mütûni'l-ehâdîsî'l-müsnede (a.g.e., XIX, 377) adlı eserleri sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, “chl” md.; *Tâcü'l-'arûs*, “chl” md.; Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1399/1979, s. 482; a.mlf., *İhtilâfû'l-hadîs* (nşr. M. Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1986, s. 36; İbn Hibbân, *es-Sikâat*, I, 13; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevrakî – İbrâhîm Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), s. 88-89; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Burhân fî usûli'l-fıkḥ* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), Devha 1399, I, 614-616; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîs*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Müte-nebbî), s. 53-54, 160-161; Nevevî, *Şerhu Müslim*, I, 136, 139, 140; a.mlf., *et-Takrîb*, Kahire 1388/1968, s. 17, 18; a.mlf., *İrşâdû ḥullâbi'l-ḥakâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1412/1992, s. 112-114; İbn Dakikül'îd, *el-İktirâh* (nşr. Kahtân Abdurrahman ed-Dûrî), Bağdad 1402/1982, s. 323-325; Tîbî, *el-Hulâşa fî usûli'l-hadîs* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Beyrut 1405/1985, s. 89-91; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 3, 5, 556; III, 426; a.mlf., *A'lâmü'n-nûbelâ'*, XII, 281; a.mlf., *el-Mûkızâ* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1405, s. 82; İbn Receb, *Şerhu 'İleti'l-Tirmizî* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Beyrut 1405/1985, s. 79-80, 81, 82; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, Beyrut 1402/1982, s. 396-411; a.mlf., *Nûzhetü'n-nazar*, Kahire 1409/1989, s. 46-47, 49, 50; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 4; IX, 388; a.mlf., *Lisânü'l-Mizân*, I, 14; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1416/1996, s. 14; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethü'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 316, 319, 320-325; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdülâtîf), Beyrut 1399/1979, I, 316-322; Emir es-San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1366, II, 185, 186, 193, 463-464; Bahrülülüm el-Leknevî, *Fevâtiḥu'r-rahâmût*, Beyrut 1423/2002, II, 181 vd.; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 229-230, 231-232, 253-254, 257-259, 392; *Tecrid Tercesime*, Mukaddime, I, 319-326; Zafer Ahmed et-Tehânevî, *Qavâ'id fî 'ulûmi'l-hadîs* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1392/1972, s. 268; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 132, 185; Hal-dün el-Ahdeb, *Esbâbü ihtilâfî'l-muhaddîsin*, Cidde 1407/1987, II, 439-480; Abdullah Aydınlı, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 94; Emin Âşikkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, İstanbul 1997, s. 125-127, 183; Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethü'l-bâkî 'alâ Elfiyyeti'l-'Irâkî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), I, 323-329; Mustafa M. Ebû Amâre, “Edvâ' 'alâ rivâyeti'l-meçhûl 'inde ehli'l-hadîs”, *Havliyyâtü Külliyyeti usûli'd-dîn bi'l-Kâhire*, sy. 10, Kahire 1413/1993, s. 119-152; M. Yaşar Kandemir, “Hatîb el-Bağdâdî”, *DİA*, XVI, 457; Nadir Özkuyumcu, “İbn Beşkûvâl”, a.e., XIX, 377.

EMİN ÂŞIKKUTLU

MEÇHÛLİYYE

(المجهولية)

Allah'ın bazı isim ve sıfatlarını bilip bazılarını bilmeyen kimsenin de mümin sayılacağını kabul eden ve Hâricî fırkalarından birini oluşturan Acârîde'nin bir kolu

(bk. ACÂRİDE).

MED

(المد)

Harfin sesinin hareketi yönünde uzatılmasını ifade eden tecvid terimi.

Sözlükte “arttırmak, ziyade etmek” anlamına gelen medd kelimesi “çekmek, yaymak, döşemek, uzatmak” gibi mânalarda (*Lisânü'l-'Arab*, “mdd” md.) Kur'an-ı Kerim'de otuz üç yerde geçmektedir. Terim olarak ise bir hareketli harfin önünde yer alan ve harfin hareketi türünden olan bir med harfiyle harfin sesinin hareketi yönünde uzatılmasına denir (Ali el-Kârî, s. 81). Ziyade med sebebi olan hemze ve sükûn bulunmadığında sadece med harflerinden biriyle yapılan uzatmaya “tabîî med” (medd-i tabîî) denir ve bu tür medler ayrıca kasr olarak da adlandırılır. Tabîî medler Arap dilinin aslında var olan, dilin kelime yapısındaki uzun hecelerdir.

Tabîî medlerin oluşumunda “med harfleri” (hurûf-ı med) adı verilen şu üç harften birinin bulunması şarttır: Kendisinden önceki harf (mâ kabli) üstün hareketli olduğunda daima med harfi olan elif (û gibi); kendisi sâkin, bir önceki harf ötre hareketli vav (قولا gibi); kendisi sâkin, bir önceki harf esre hareketli yâ (فی gibi). Med harfleri çoğu yerde yazıda görülmele birlikte bazı durumlarda yalnız telaffuzda vardır (ه به gibi). Tabîî medlerin uzatılma süresi özellikle Kur'an-ı Kerim tilâveti sırasında hassasiyet isteyen bir konu olur. Bu süre için birim olarak elif ölçüsü kullanılır (İbnü'l-Cezerî, I, 322). Bu ise elif diyecek veya elif (ت) yazacak kadar bir süredir. “Bir parmak kaldırılacak kadar” ifadesi (Karabaş, s. 5) ve diğer bazı ölçüler, öngörülen bu sürenin Kur'an'ı güzel okuyan üstatların ağızından (fem-i muhsin) onları dinleyerek tesbit edilmesi gerektiğini belirtir.

Tabîî med üzerine ilâve edilerek med edilen fer'î (arazî) medler, med harfinden sonra gelen hemze veya sükûn faktörüne göre sınıflandırılmıştır. a) Med harfini takiben aynı kelimedeki hemze bulunuyorsa buna “muttasıl med” (medd-i muttasıl) denir (سواء - شاء gibi). b) Hemze med harfinden sonra ayrı kelimedeki bulunuyorsa “munfasıl med” (medd-i munfasıl) meydana gelir (وفا أموالهم - قوا أنفسكم - يا أبت gibi). Munfasıl medde “câiz med” adı da verilir ve kıraat imamlarına göre bir, iki, üç, dört ve beş elif mertebeleriyle icra edilir. Muttasıl med ise vâcib meddir. Onda sa-

dece bir elif (kasır) mertebesi yoktur (İbnü'l-Cezerî, I, 321-326). c) Med harfinden sonra vakıf ve vasıl hallerinde değişmeyen sükûn (sükûn-ı lâzım) bulunuyorsa buna "lâzım med" (medd-i lâzım) denir (ن - ق - تameroti - الحاقّة - تameroti gibi). d) Med harfinden sonra ârız sükûn (vakıf halinde telaffuzda var olan, vasıl halinde düşen) bulunuyorsa buna da "ârız med" (medd-i ârız) adı verilir (تكدبان - مؤمنين - يعلمون gibi). Ârız medlerin icrasında kasırla da iktifa edilirken lâzım medler mutlaka tabii medde ilâve ile uygulanmıştır. Ârız ve lâzım medlerde süre tûl (üç elif, dört elif), tavassut (iki elif) ve kasırla (bir elif) ifade edilir.

Bir başka med türü de "lîn harfleri" denilen vav ve yâ mahrelerinin uzatılması şeklinde olur. Sâkin vav ve "yâ"dan önceki harf fethali olur, sonraki harf üzerinde de vakfedilirse "lîn med" (medd-i lîn) meydana gelir ve mutlak tavassut ve tûl ile med edilir (نوم - الصّيف gibi). Bazı kıraat imamaları medleri konumlarının farklılığı sebebiyle "medd-i hacz, medd-i adl, medd-i mübâlağa, medd-i bedel" gibi ondan çok farklı isimle anmışlardır (Ali b. Muhammed es-Sehâvî, II, 522).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "mdd" md.; Dâni, *et-Teysîr* (nşr. O. Pretzl), İstanbul 1930, s. 30-31; Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâziş, *el-İknâ' fi'l-kurâ'âti's-seb'* (nşr. Abdülmeccid Katâmiş), Dimaşk 1403, I, 476; Ali b. Muhammed es-Sehâvî, *Cemâlû'l-kurrâ' ve kemâlû'l-ikrâ'* (nşr. Ali Hüseyin el-Bewâb), Mekte 1408/1987, II, 522; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 321-326; Karabaş, *Karabaş Tecvidi*, İstanbul 1328, s. 5; Süyûtî, *el-İtkân* (nşr. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1370/1951, I, 96-98; Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye 'alâ metni'l-Cezeriyye*, Kahire 1308, s. 81; Bennâ, *İthâfû fużalâ'i'l-beşer*, İstanbul 1285, s. 45-55; Lebîb es-Said, *el-Cem'û's-sauiyyü'l-evvel bi'l-Kur'ân*, Kahire, ts., s. 103-112.

MEHMET ALI SARI

MEDÂİN

(المدائن)

Sâsânîler'in başşehri.

Bugünkü Bağdat'ın 30 km. kadar güneydoğusunda Dicle nehrinin her iki yakasına Partlar ve Sâsânîler döneminde kurulan yedi ayrı şehirden meydana gelmiş, bu şehirler taş veya duba köprülerle birbirine bağlanmıştır. Arapça **medîne** (şehir) kelimesinin çoğulu olan **medâin**, Ârâmîler tarafından bu şehirler topluluğuna verilen aynı anlamdaki **medî-nethâ** adının Arapça'ya uyarlanmış şekli-

dir. Burası Sâsânîler'in başşehri ve hükümdarların kışlık ikametgâhı olduğu gibi yahudi ve Nestûrîler'in önemli merkezlerinden biriydi. Ârâmî, Pers, Rum ve Suriyeliler'den meydana gelen kozmopolit nüfus içinde yahudi, hıristiyan ve Mecûsiler çoğunlukta idi. Başşehrin yönetim, endüstri ve ticaret bölgeleri arasına saray ve köşkler, bahçeler, merasim binaları, anıtlar ve çeşitli meydanlar serpiştirilmişti.

Medâin'in aslında yedi şehirden oluştuğu bilinmekteyse de Sâsânîler'in son zamanlarından itibaren dört veya beş şehrin varlığından söz edildiği görülmektedir. Bunlardan en eskisi, milâttan önce I. yüzyılda Dicle'nin sol yakasında Partlar tarafından kurulan ve Arap kaynaklarında Medînetülâtika veya Taysefün (Tusfün), genellikle de doğrudan Medâin adıyla zikredilen Ktesiphon'dur. Arap-İslâm kaynaklarında Beytülebyaz adıyla geçen hükümdarlık sarayı burada bulunuyordu. Sâsânîler'in son zamanlarında hükümdarlar kışın daha çok Destecird'de oturduklarından şehrin bu açıdan önemi azalmıştı. Ktesiphon'un güneyinde uzayıp giden alana I. Şâpûr (241-272) Espânbur adı verilen bir şehir inşa ettirdi. Daha sonra I. Hüsrev (Enûşirvan), Bizans'tan yeni ele geçirdiği Antakya'yı örnek alarak 540 yılında Espânbur'dan yaklaşık 5 km. uzakta Veh Antioh-ı Hüsrev denilen şehri kurdu ve Antakya'dan getirilen eserleri buraya yerleştirdi. Antakya'dan getirilen Bizanslılar oturduğu için bölge halkı arasında Rûmegân veya Rûmiye olarak da bilinen şehirde VI. yüzyılın sonlarında 30.000 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Dicle'nin sağ yakasında ise daha önceden I. Erdeşîr'in (226-240) dairevî plan üzerine kurduğu, milâttan önce IV. yüzyılın başlarında Selevkoslar döneminde inşa edilen Seleukeia'nın güney yarısını kaplayan Veh

Erdeşîr yer alıyordu. Temelde bir endüstri ve ticaret merkezi olan şehir surlarla çevrilmişti ve burada bir darphâne, Nestûrîler'e ait bir katedral ve Nestûrî piskoposunun ikametgâhı bulunuyordu. Arap kaynaklarında Behüresîr (Behrasîr) adıyla zikredilen şehrin bazı kesimleri VI. yüzyılda terk edilmiş durumdaydı ve nüfusunun büyük bir kısmı yahudi idi. Behüresîr'in yaklaşık 5 km. güneyinde Nehrül-melik'in Dicle'ye kavuştuğu yerdeki Sâbât adlı mevki de buraya dahil edilmektedir.

Medâin, 16 yılının Safer ayında (Mart 637) Sa'd b. Ebû Vakkâs kumandasındaki birlikler tarafından İslâm topraklarına katılmıştır. Kûfe'nin 30 km. güneyinde cereyan eden Kâdisiye Savaşı'nda (15/636) Sâsânîler'e karşı büyük bir zafer kazanan İslâm orduları Medâin'e doğru kaçan Sâsânî askerlerini kovalayarak ilerlediler. Öncelikle Batı Medâin'de yer alan Sâbât ve ardından iki aylık kuşatmadan sonra Behüresîr ele geçirildi. Yönetim merkezi olan Doğu Medâin'e (Ktesiphon) ulaşmak için Dicle nehrinin geçilmesi gerekiyordu. İranlılar kayıkları bölgeden uzaklaştırıp köprüleri yıktıklarından Ktesiphon'a ulaşmak hayli zordu. Askerin zorlandığını gören Sa'd, etkili bir konuşma yaparak karşıya geçilmesi halinde o ana kadar verdikleri mücadelenin karşılığını göreceklarini söyledi ve kendilerini cesaretlendirdi. Ordunun karşıya geçmesi üzerine İranlılar korku ve şaşkınlık içinde Hulvân'a doğru kaçtılar. Kısra III. Yazdicerd ve saray erkânı daha önce buraya kaçmış, ordunun önemli bir kısmı da Ktesiphon'a 35 km. kadar mesafede bulunan Cisrinehrevân'a çekilmişti. Böylece Medâin'e giren İslâm ordusu herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan şehri devlet hazinesi ve bazı askerî birliklerle beraber teslim aldı. Sa'd, Medâin halkıyla isteyenlerin ayrılacaklarına, isteyenlerin cizye ve haraç öde-

Tâk-ı Kısra -
Bağdat /
Irak